

Izmirlián Mátyás patriarkha.

Izmirlián patriarkha, az igazi hazafi és az örmény nemzet közbenjáró védője az, ki hivatva van e nehéz napok alatt a nép érdekeit előmozdítani; s ő alkalmas is e hivatás betöltésére, mit a nép reáruházott. . .

Nehéz időket él most át az örmény nemzet.

Terhesebb napokat csak a IV. században Kr. u. látott, midőn Perzsia hatalmas uralkodójának jelszava ez volt: „Vagy teljesen kiirtom a keresztény örmény népet, vagy pogányná teszem.“ Célja elérése végett a nép vezetői közül néhányat be is börtönöztetett, de ezek idejekorán kiszabadultak és élére állottak azon mindmegannyi hősből álló hadseregnek, mely a keleti kereszténység megmentése végett kész volt élet-halál-harczra kelni a pogány perzsák ellen; e harcban számos férfi-ruhába öltözött nő is harczolt vitézül, kik közül ezerével hullott az áldozat Krisztus tanáért. Ezen szent háború győzedelmes hadvezére Mámigonián Vártán volt, kinek emléke mai napság is él a nép között: halálának napját ma is nemzeti ünnep gyanánt ülik az örmények. — Ezen kívül még hány-szor pusztította az ellenség vasa Örményországot, a nemzet azért még is életben maradt.

És minő szerepet játszódtak az örmények a „keresztes háboruk“ alatt? Veszélyes szerep, melyért még ma is szenvednek! Hagyományaikhoz hiven teljes odaadással védelmezték a kereszténység érdekeit: az európai seregeket tárt karokkal fogadták, a szükségesekkel ellátták, velök nyílt barátságot kötöttek a nélkül, hogy bárcsak ügyet vetettek volna arra, hogy ők — mint Kis-Ázsiának csaknem egyetlen keresztény népe, kiket úgysis az islam túlnyomó többsége vesz körül — eljárásukkal az egész mohamedán világot örökös ellenségükké teszik. És való-

ban, alig huzódtak vissza az európai sergek, az arabok megrohanták Örményországot. Az örmény trón és függetlenség a keresztes hadjáratoknak lett áldozata. És a keresztény világ sem akkor nem segítette őket, sem most, az akkor, általuk a kereszténységnek nyújtott megbecsülhetlen szolgálatot bár részvétellel vagy kimélettel nem viszonozza.

Azóta az örmények az islam fanatismusának kidobva, a legirtózatóbb üldöztetéseknek vannak kitéve, a szultán rabszolgáivá tettek és valahányszor az orosz és török között háborúra került a dolog, a török fanatikusok az örményeket, mint a háború okozóit — kezdték lemészárolni; mert mindig abban a csalfa hitben éltek, hogy az orosz: a „keresztény testvér“-t az örmények hívták az osmanok ellen! E fanatizmus eddig csak háború idejében tört ki. Azonban még e boldogságnak is már vége; mert a szultán kormánya a fanatikus török papság által egész Törökországban, az örményfalók által pedig a világsajtóban is ezt terjesztik: „Az örmények a mozgalom indítói, ők provokálják a mohamedánok fanatizmusát és ez által zavarják a világbékét. S a zavargók élén Izmirlián Máté patriarkha áll!“ A hivatalosak ezen gyanúsításának következménye aztán az lett, hogy a török fanatikusok Örményországot vérfürdővé változtatták ... és Európa török-barát sajtója ezért a mélységtől az örményeket teszi felelőssé!

Pedig a tényállás ez: Valamint az utolsó háború előtt, gyakran még békeszerető törökök által is aláírt panaszok érkeztek az örmény patriarkhathoz, úgy érkeznek most is ilyen panaszok, természetesen nagyobb mennyiségben. Akkor meghallgatta a porta a panaszokat, most figyelmet sem fordít azokra. Akkor Nerszesz patriarkha az örmények panaszait egy örmény küldöttség által nemcsak a berlini kongresszus tudomására hozta, hanem kieszközölte a berlini szerződés 61. cikkelyét is,

*) A patriarkha legfőbb kötelessége megvédeni azon jogokat, miket az örmény nemzet a szultántól nyert, és közvetítő szerepet vinni az örmény nép és a szultán kormánya közt. Cs. J.

mely a portát arra kötelezte, hogy az örmények által lakott vidékeken az aláírt hatalmak ellenőrzése mellett hovahamarább léptesse életbe a reformokat... Panaszok, melyeket a török kormány meg nem hallgat. Elmondják e panaszok, hogy a kurd, cserkesz, láz (kik tetőtől talpig fel vannak fegyverkezve, ellenben a fegyvertelen örménynek még egy nagyocska kést sem szabad a háznál tartani, mert különben mint forradalmárt bebörtönöznék!) büntetlenül garázdálkodik az országban, elhajtja juhait, aratás után elrabolja termését, elragadja leányát. És a hatóság részvétlenül áll a védtelen örményekkel szemben! Ez igaz, ez az igazi helyzet Örményországban. Ilyen viszonyok között csoda-e, ha a türelem véget ért? Lehető-e okolni az örményt, ha védi életét, családjá becsületét? Nem az örmény a hibás, ki sem élet-, sem vagyonzbiztonságot nem élde, hanem a porta, mely a panaszokat börtönbüntetéssel vigasztalja...

Izmirlián Máté érsek egy évvel ezelőtt választott meg patriarkhává. Elődét Asêkiánt, ki állásában igen gyöngének bizonyult, ki csak a kormány szekerét tolta, a nép kényszerítette a lemondásra. Helyébe a nemzetgyűlés — figyelembe sem véve a kormány jelöltjét — Izmirliánt választotta egyhangúlag, azt az Izmirliánt, ki Krimiánnal szemben „katholikosz“-jelölt is volt. Izmirlián mint néptanító kezdte el nyilvános pályáját. Ennek az igazi hazafinak egész multja mocsoktalan. Jártas egy-pár modern nyelvben is (francia...) Klastromtudós; irt több munkát, Nerszesz patriarkhának jobbkeze volt. Utóbbi időben püspöki állást foglalt el Egyiptomban. Nyílt fellépése és az utóbbi eseményekben tanusított buzgó részvétele az örmény szívek előtt legnépszerűbb hazafivá tették.

Mihelyt elfoglalta a patriarkhai székét, azonnal megparancsolta a törökországi örmény nem-egyesült-papságnak, hogy a hagyományos szokáshoz hiven miséjében emlékezzék meg az új „katholikosz“-ról. A kormány, mely e parancsot nem jó neven vette, ezért őt kérdőre vonta. Mire Izmirlián: „Én, mint patriarkha, csak szent kötelességet teljesítek, midőn az örmény nép és egyház

jogait épségben fentartom. Én a népnek tett eskümhöz hiven cselekszem...“

Izmirlián patriarkha ezen nehéz időkben igazi fia Örményországnak!
Cselingárián Jakab.

Szent fogadás.

— M. A. M. költeménye. —

Földult hazánknak romjain egy nő ül minden éjjel,
Majd meg-megindul, széttelint, aggodva, félve lépdél,
Mintha tövisek sértenék tündéries lépését,
Avagy kerülné a gonosz szíveknek cselvetését.

Ki vagy, ki a 'tejút' alatt bolyongsz kibontott hajjal?
És áztatod e romokat a könnyek záporával;
Ki vagy, s miért háborgatod az elhunytaknak álmát?
Zavarva jelenléteddel az ősök nyugodalmát...

»Örményhon nemtője vagyok, kit réges-rég elűztek,
A fájdalom-pohárból én kiittam minden csöppet:
S a míg szegény testvéreink szélylyel szoródva élnek,
Araxes habjai közé bús könnyeim vegyülnek!

Sötétség volt eddig tanyám, de már egy kis fényt látok,
Előre búsan honfiak, szabadság vár reátok!
Csak lantomra figyeljete, — fájó szívem hevére —
S fölszálland a hon' angyala szent Ararát hegyére!

Simay Gergely.

Kis-Örményország.*)

II.

Arupeni fejedelmek uralmának első időszaka igen válságos és viszontagságteljes volt. A görögök nem szüntek meg harczolni ama területek visszafoglalásaért, a melyeket elvesztettek. Comnen János 1137-i

*) E. Dulaurier, La royaume de la Petite-Arménie. (Journal Asiatique. V. serie. T. 17.) — Compendio storico di memo-

expeditioja alkalmával hatalmába ejtette egész Ciliciát, foglyúl ejtette I. Leót, Constantin fiát s lánczokba verve hurezolta Konstantinápolyba, nejével és két fiával, Rupennel és Thoroszszal egyetemben. (Leó másik három fia, István, Constantin és Mêleh biztonságban volt Edessában rokonuknál, az ifjú Josselin-nél.) Leó meghalt a fogságban, Thorosznak azonban sikerült megmenekülnie. Alruhában visszatért a Taurusba s honfitársainak segítségével megszerezte atyáinak örökségét, sőt ki is terjesztette annak határait.

Ettől kezdve a rupeniek urai maradtak Kis-Örményországnak. Elismerték azonban a byzanci udvar suzerainitását, a mely némelyeket közülök sebaste vagy pansebaste czímmel ruházott fel. Ez az alárendeltségi kötelék megszakadt II. Leó, a „Nagy“ idejében, a ki megérdemelte ezt a nevet katonai erényei és politikai ügyessége által. Elődei, ama törekvés által vezéreltetve, hogy szövetségeseket nyerjenek a görög hűbéri fensőbbség lerázására, családi frigyeket kötöttek tengerentúli francia családokkal. Arda, I. Rupen unokája nőül ment (1100) Bouillon Gottfrednek, a keresztések híres vezérének fivéréhez, Balduin edessai gróthoz. I. Leó nőül vette bourgi Balduin hugát; III. Rupen Isabellát, Thoron és Krak urának, Honfroynek leányát. Az ő nyomdokaikba lépett II. Leó is. Unokahugát, Alicet nőül adta Boemund antiochiai fejedelem idősb fiához, Raymondhoz; maga pedig nőül vette ugyanebből a családból Isabellát; második felesége pedig Sibylla volt, Amaury cyprusi királynak s Plantagenet Isabella jeruzsalemi királynénak a leánya.

Bajtársai a keresztés hadak vezéreinek, eme házassági frigykötések által beléptek a rupeniek. Kelet latin fejedelmeinek nagy családjába. II. Leó unokahugának Raymonddal való házassága alkalmat nyújtott az örmény uralkodónak arra, hogy jelentékeny befolyásra tegyen

rie cronologiche concernenti la religione e la morale della nazione armena suddita dell' Imperio ottomano, del marchese Giov. de Serpos. Velence, 1786. - Discorso sulle relazioni commerciali dei Veneziani con l'Armenia e Trebisonde, nei secoli XIII. et XIV. (L'Archivo storico italiano, N. 29. Florenz, 1853.)

szert a syriai keresztények ügyeiben. Mint gyámja Boemund és Alice fiának, hosszú viszályba elegyedett Raymond tripoli-i gróffal, a kinek ellenében szívóssággal küzdött a fiatal Rupen-nak az antiochiai fejedelemségre való jogai mellett. Váltakozó győzelmek és balsikerek ezt a várost majd a gyámoltjának, majd Raymondnak kezeibe juttatták, mígnem az utóbbi 1216-ban véglegesen diadalmaskodott versenytársa fölött.

Huszonöt évvel előbb, midőn Barbarossa Frigyes Kisázsian való átutazásában az iconiumi sultán birodalmának területére érkezett, II. Leó küldöttségben menesztette hozzá IV. Gergely catholicost és a tarsusi érseket, lamproni Nerszeszt. Ez a küldöttség azonban meghiusult egy baleset folytán, a mely Nerszeszt érte, a kit útja közben egy turkoman horda megtámadott, kirabolt s kísérői közül többeket megölt. Frigyes serege éhséget szenvedvén, Leo és a catholicos élelmiszereket küldöttek számára. A császár, mint Cshámics Mihály Örményország történetében elbeszéli, megirta a catholicosnak, hogy hajlandó Leót királyi czímmel ruházni fel. Frigyes azonban váratlanul életét vesztette a Calycadnus vizében. Leo a megígért czímet III. Celestin pápától és Barbarossa utódjától, VI. Henriktől kérte, késznek nyilatkozván elismerni a Szent-szék és a nyugati császárság fenhatóságát. A pápa egyetértésben a császárral, gyönyörű koronát küldött Leónak és zászlót szent Péter jelvényeivel, melyeket a legatusa, wittelspachi Konrád mainezi érsek nyújtott át Leonak. Az örmény fejedelem 1198 évi Vizkereszt napján letette az esküt a tarsusi székesegyházban s az ország nagyjainak és főpapjainak jelenlétében Gergely catholicos fejére tette a koronát.

Minden készen volt Kis-Örményország átalakulására. Leo folyvást rajta volt, hogy az országot teljesen megszabadítsa a görög beavatkozástól s független királysággá tegye, egyenlővé a latinok által alapított államokkal. Hogy ezt a hasonlatosságot még teljesebbé tegye, átkölcönözte hűbéri alkotmányukat, katonai nemességet szervezett s birói és közigazgatási hatóságot a frankok mintájára.

Az által, hogy magát a Szentszék és a nyugati császárság hűbéresének jelentette ki,*) még szorosabb kapcsolatba lépett Leo a syriai latin fejedelmekkel s biztosította szövetségüket és támogatásukat félelmes szomszédja, a görög birodalom ellenében, a melylyel ekként nyíltan szakított. Ez az ügyes eljárás meg is hozta a gyümölcseit. Elek byzanczi császár tudatában annak, hogy kimélnie kell Leot, nem késett elismerni őt királynak, s abban a reménységben, hogy válaszfalat emel közte és a latinok közt, maga is drágakövekkel ékesített koronát küldött neki levél kíséretében, melynek lényegét Girágosz történetíró megőrizte számunkra. „Ne tedd fejedre azt a koronát, melyet a rómaiak adtak neked, hanem a mienket, mert sokkal közelebb vagy hozzánk, mint Rómához.“***) Leo sokkal eszélyesebb politikus volt, semhogy visszatartotta volna ezt az előzékenységet; ellenkezőleg, hálás nyilatkozatokkal fogadta s viszonzásul nagyértékű ajándékokat küldött a császárnak.

Egyidejűleg megnyitotta az ország kikötőit a nyugati kereskedők számára, kiváltságokkal ruházta őket fel s meghívta, hogy telepedjenek meg országában. A tőle fennmaradt okmányok s az egykorúak tanúságtételei bizonyosságot tesznek eme rendszabályok üdvös eredményéről s a lendületről, melyet Kis-Örményország kereskedelmének adtak. Ez a lendület tovább tartott az utódai alatt. Mint egy modern olasz író, Giuseppe Canestrini megjegyzi, „nem lehetne megérteni, hogy ez ország miként volt képes daczolni annyi invasioval s új erőre kapni annyi borzasztó csapás után, ha a kereskedelem nem árasztotta volna el rendkívüli gazdagsággal.

*) Reverendissimo in Christo patri et domino Innocentio, Dei gratia summo sanctae et universalis Ecclesiae pontifici, Leo per eundem et Romani imperii gratiam rex Armeniorum, Sanctitatis suae servus, sanctaeque Romanae ecclesiae nova et obediens planta; cum omni reverentia, grata servitia et pedum oscula.« II. Leonak 1210 évi apr. havában Tarsusból III. Innocent pápához intézett leveléből. Paoli, Codice Diplom. Tom. I. pag. 98—9. XCIV sz.

**) Girágosz »Örményország történeté«-nek Moszkvában, 1858-ban megjelent kiadása, 92 lap.

Az örmények kereskedelmi forgalma déli Európával a XIII. században, három évvel Leonak megkoronázása után vette kezdetét. A legrégebb okmány, a mely erre vonatkozólag korunkig fenmaradt, a genuaiak számára követjük, Ogerius de Pallio által kieszközölt kiváltságlevelél abban az átírásban, melyet Placentinus Atto jegyző Genuában készített, 1201 márcz. haváról van keltezve; feltehető tehát, hogy az örmény királyság cancellariája azt néhány hóval előbb az 1200-ik évnek utolsó napjaiban állította ki.

Ezek a kereskedelmi összeköttetések teljes élénkségben fenmaradtak a XIV-ik század közepéig, V. Leoig, Örményországnak utolsó örmény származású fejedelmeig. Az utolsó kiváltságlevelet, melyről tudomásunk van, 1333-ban állította ki V. Leo a velenceziek számára. Kis-Örményországot ezidőtájt már felette meggyengítették a belviszályok s súlyos válságba sodorták az egyiptomi betörések. Nem létezett már többé biztonság az országban sem a belföldiek, sem az idegenek számára. A fejedelmek nem lévén többé képesek szembe szállani az ellenséggel, kénytelenek voltak a Taurus hozzáférhetlen bércei közt avagy erődeikben keresni menedéket. Már akkor, midőn V. Leo alig tíz éves korában felváltotta a trónon atyját, Oschint, megszállották az egyptomiak Aias-t, Kis-Örményország főkikötőjét, mely a Nyugattal való kereskedelmet első sorban közvetítette. Ujra meg ujra ismételték támadásaikat, körülzárolták a kikötőt szárazon és vizen, hatalmukba ejtették és szétrombolták azt az erődöt, mely védelmére szolgált. Kis-Örményország fejedelmei nagy szorongattatásukban nem szüntek meg könnyörgésekkel fordulni a római pápákhoz s a keleti latin fejedelmek is érezték, hogy őket is fenyegeti a veszély, és segítségére siettek az örményeknek. De mindez nem tartoztathatta fel a túlnyomó muszulman haderőt. Nehány évvel a rupeniek uralmának megszűnése után Aias kikötő az egyptomiak hatalmába került. S ez a katasztrófa halálos csapást mért a Kis-Örményország és a nyugati népek kereskedelmi összeköttetéseire is.

Dr. Molnár Antal.

Enyelgés.

Szép örmény leányka
Ide a karomba,
Hivogat az erdő
Szederinda lombja.
Sötétlő két szemed,
Csupa tűz, csupa láng,
Hét vármegyében sem,
Láttak ilyen lányt.
Ha néha csókot adsz,
Ne add csak úgy lopva
Te vagy a világom,
Kinek rá mi gondja.

Sallak Róza.

A magyar-örmények ethnográfiai henyatlásának okairól és azok orvoslásáról.

III.

— Befejező közlemény. —

Avallás terén is kötelességünkben áll lehetőleg mindig csak örmény papot venni igénybe, a hol pedig ezt nem tehetjük, igen is élhetünk a latin szertartású kath. egyház törvényei szerint is — a nélkül, hogy ezáltal örm. kath. jellegünket elvesztettük volna.

Sőt a minap XIII. Leo pápa elnöklete alatt és a keleti nem latin szertartású kath. egyházaknak a róm. kath. egyházhoz való viszonyát szabályozó értekezlet eredményeként, a pápa Ő Szentsége egy encyclikát is tett közzé, a melynek értelmében a keleti katolikusok és így az örmények is minden akadály nélkül visszatérhetnek, ha papjaik hiányában attól eddig megfosztva voltak — ősi örmény rítusuk használatához.

Addig is, míg specziális örmény kath. egyházunk ezen fontos mozgalomból kifolyólag szintén megfelelő jogaiba visszahelyeztetnék és így sérelmeink szabályozást nyernek, illetve orvosoltatnának: lehetőleg csak örmény egyházunk körében keressük a vallás vigaszait, pl. menyek-

zóknel, temetéseknel, legfőképpen pedig gyermekeink keresztelésénél, hogy így az örmény katolikus jelleg a jövő generációkban újlag és már teljesen kidomborodjék. Egyáltalában, a hol csak tehetjük, ne mellőzzük vagy pláne éppen ne kicsinyeljük mi magunk saját nemzeti szertartásunkat. Különösen az örmény egyházi énekek kultiválását ajánlom az erdélyrészi örm. plébániák derék örmény lelkészeinek és így az egész örmény klérus különös figyelmébe.

Hogy elég gond erre eddig alig lehetett fordítva, abban leli némileg a mentségét, hogy az örmény egyházi énekek vezetése a régi örmény kántorok kihaltával talán kevésbé szakértő kerekbe tétetett le. — Természetesen mindaddig, a míg örm. plébániáink egy jobban képzett új kántor-nemzedékről nem gondoskodhatnak: addig egyházi zenénk és énekeink fejlesztéséről szó sem lehet. Azonban míg egyrészt egyházi énekeink, illetve énekes szertartásaink emelésére a jövőben több figyelmet fordítanánk, másrészt azok megismerésére, felfogására és megkedvelésére is az eddiginél több egyéni áldozatot kellene hoznunk; — mert sajnos, de előfordul az az eset, hogy némely hitfelünk talán tíz évben alig egyszer s akkor is talán csak véletlen körülmények folytán keresi fel az örmény templomot. — Ez nagyon elszomorító, mert a liturgiánktól, egyházi nyelvünk- és énekeinktől elszokott örmény hívő ugyszólván idegennek fogja magát érezni saját nemzeti ritusával szemben. A kinek tehát alkalma van, el ne mulassza, a kinek pedig nincsen, az keresse az alkalmat az örmény istenitiszteleten tőle telhetőleg minél gyakrabban jelen lenni. Pl. a bécsi mechitháristák igénytelen kis templomában vasárnaponként a 9 órás nagymisén oly lélekemelően felséges énekek csendülnek meg, hogy a nagyobbára német közönséggel telt „Armemiche Kirche“ bármely és tán a legszebb latin egyházi műénekektől viszhangzó székesegyházzal is bátran kiállja a versenyt, lelket megindító és áhitatot gerjesztő szertartásainak páratlan hatásával.

Ott lettem feltétlen hive őseim magasztos ritusának, ott váltam rabjává keleti egyházi zenénk gyönyörű melodiáinak.

Ott volt alkalmam az érsekét sirató mechithárista kongregáció egyszerűségében oly megható gyászpompája mellett Esztegár Vártán koporsójánál a végtisztelet adóját leróhatni annak a férfiúnak, kinek nyolcz év előtti s a pápai nuncius által végzett püspökké szentelésénél annyi lelki örömmel és büszkeséggel tekintett az egész hazai örménység egy honfitársa fényes pályája elé. Ott volt alkalmam az új főapát beiktatására érkezett konstantinápolyi patriárkha bevonulásának feledhetlen benyomását maig is hiven megőrizni.

A teplomajtóban várta az egész szerzet az örmények primását. A közönség elfojtott lélekzettel leste a pillanat fenségét, midőn az elől vitt kereszt után kettős sorokban az oltár felé tartanak előbb a kis papok, majd a szerzet tagjai s íme a templom küszöbén megjelenik Ázárián István Ő Boldogsága profétikus alakja az örményül felhangzó (Áhá kháhánájábéd mjédz!) „Ecce sacerdos magnus» dicséneke mellett, s hosszú sötét lilaszínű uszályos talárjában, fején egy fátyolos süveggel s kezében a patriárkhai jelvénynyel*) áldást osztva halad el a templomot zsufolásig megtöltött nép között. Azonban ily magasztosságában ritka alkalom hiányában elég csak a Szent-Gergelynap és húsvéti, vagy az úrnapi körmenetekre utalni s Aydinián Arzén, a jelenlegi főapát érdemeire valló örmény egyházi zene hangszerelésére és kitűnően eléadott karénekeire hivatkozni, hogy az, ki csak teheti, azok lelki gyönyört nyújtó szépségeit meghallgatni alkalmilag el ne mulasztja.

De ne legyünk túlkövetelők saját ritusunk által itthon nyújtott esetleg kevésbé művészi egyházi énekeivel szemben; mert kényszerhelyzetben lévő örmény plébániáink sok tekintetben így is csak a hivek és önfeláldozó örmény papjaink közremunkálása mellett nézhetnek a fejlődés egy szebb jövője elé. Azonban a ritus megismertetésére, illetve az alkalomnyújtás annak el nem feledéséhez, mégis a nagyobb számban együtt élő örménység,

*) Ez egy arany gömböt viselő pásztorbot lilaszínű fátyolból reá erősített zászlószerű szövetfoszladékkal.

mint testület kötelességét illeti. Így pl. a nagyobb városokban oda lehetne hatni, hogy Urnapján egyik állásnál az evangélium valamint oláhul, úgy örményül olvastassék, mint a hogy Kolozsvártt egy időben az szokásban is volt; de újabban sajnos, talán az odavaló, ámbár tekintélyes számú örménység nemtörődése folytán, ez az uzus abban maradt. 7 évig az erdélyrészi ritusok igen szép ápotheozisát képezte. A hol az tehát gyakorlatban volt, ott fel kell megint ujítani, a hol pedig nem volt szokásos, ott életbeléptetését minden eszközökkel előmozdítani a kötelességünk.

XIII. Leo pápának a keleti katolikusok érdekében tett nagy horderejű intézkedései alapján reméljük a hazai örm. klérus helyzetének és tekintélyének emelésére az egyházi kitüntetések adományozásánál a latin szertartású papsággal bekövetkezendő egyenrangusítását is.

Sok mulasztás történt a múltban. Az örmény Rómában a francziskánus barátok sokaig ellenzett betelepédése helyett az előrelátó örménységnek egy örmény klastrom alapításáról kellett volna már előre gondoskodnia; de ha már ezen segíteni nem lehetett, akkor a velencei mechitháristákat sem kellett volna visszautasítani. 1748-ban tétetett le a szentferenczrendiek templomának az alapköve és már 1760-ban a mechitháristák is kérését intéztek Szamosujvár tanácsához az ugynevezett Salamon-templom átvétele tárgyában, kötelezve magukat az örmény ifjúság nevelésére és oktatására.

El lettek utasítva, már pedig a csak 60 évvel azelőtt Verzár püspök alapította örmény város*) (Armenopolis), az örmény ifjúságot alig bizhatta volna nagyobb lelki megnyugvással másnak, mint éppen ezen tudós örmény szerzet atyai gondjaira.

Valljuk be, hogy sok tekintetben a mai napig saját nemtörődömségünkkel vétkes indolenciát követtünk el pusztuló fajunk iránt és a háttérbe szorításért e miatt az önvád méltán érhet bennünket.

Hiszen csak Ő Felsége az apostoli király legutóbbi kolozsvári látogatása alkalmával az összes erdélyrészi

*) A mechitháristák kérvényében: H á j á k h á g h á k h.

vallásfelekezetek és ritusok küldötségei megjelentek a legmagasabb trón előtt: csupán a törvénybe is iktatott örm. kath. egyház nem mert még kísérletet se tenni deputációja bejelentésére. Ha mindenünnen visszavonulunk, végre még létezésünket is kétségbe fogják vonni?

Másként kell ennek tehát lennie a jövőben, miért is ápoljuk teljes erőnkől és igaz magyar szívvvel ifjabb nemzedékeink között is a hazafias örmény szellemet.

Tanuló ifjúságunkkal igyekezzünk az örmény történelem, nyelv és irodalom köréből vett örménytárgyú és már több kötetre menő magyar olvasmányok segítségével, mint jutalmi könyvekkel irodalmunk megismerésére alkalmat nyújtani.

A hol pedig iskolai úton is befolyhatunk, érvényesítsük befolyásunkat, mint pl. az eddig tisztán örm. kath. jellegű, de ma már államosított sz.-ujvári főgymnasiumnál, melynél az örmény nyelv kötelező tanítása — az örmény tanulókra nézve — az állammal szemben szerződésileg is ki van kötve.

Már most arra kell törekednünk, hogy az őseink páratlan áldozatkészsége mellett létesített algymnasium még nagyobb áldozatokkal történt főgymnasiummá emelésénél legalább jogainkat érvényesítsük.

Ne maradjon csak papiroson az örmény tan-szék, mert a formalitás kedvéért, mint egyelőre még meghagyott s talán később be sem töltendő örmény tanári állást a saját indolenciánk folytán veszély is fenyegetheti.

Sőt ellenkezőleg hassunk oda, hogy az örmény nyelvtan sablonszerű tantárgya mellett a mindenkori örmény nyelvtanár *venia legendi-je* az örmény irodalom és történelem-re is idővel kiterjesztessék, mely tantárgyak köréből az örmény tanuló ifjúság a legszebb előadásokat hallgathatná. Egyelőre addig is magán úton, később pedig a város által felállítandó diák szeminárium-ban az ifjúság számára megfelelő felolvasásokat tartatni fog lenni a kötelességünk.

Megfontolandó volna mindenesetre, hogy azon örmény szülők, kik gyermekeik iskoláztatását lakhelyükön

nem eszközölhetik, vagy a kik egyáltalában csak tehetik: küldjék őket a sz.-ujvári főgymnasiumba. Tegyük a magyar-örmény fővárost ifjúságunk Mekkájává, hol örmény családoknál elhelyezve, vagy esetleg egy később, a közszükséglet szerint önként keletkezendő internátusban örményszellemű hazafias vezetés mellett mulasztásaink helyreépítésére olyan új nemzedéket teremtsünk, mely faji fenmaradásunk legreményteljesebb záloga lehessen.

Ifjúsági önképző kör ápolhatná szintén bennünk, az iskolán kívül, faji összetartozásunk tudatát és egy énekkar alakítása révén az örmény egyházi énekek gyakorlását és ezáltal az örmény székesegyház isteni tiszteletének és így az örmény ritus fényének emelését maga az ifjúság mozdítaná elő első sorban, nem is említve, hogy egy szakavatott és buzgó férfiú az ifjúsági énekkar élén idővel gyönyörű keleti énekeink művelését s tán még zenekari előadását is elérhetővé tehetné.

Addig is akár az örm. kath. jellegű elemi iskolákban, akár magán úton legalább írni és olvasni tanítsuk meg gyermekeinket őseink nyelvén, s igyekezzünk oda hatni már most, hogy a kiépítendő főgymnasiumhoz, Sz.-ujvárra minél több érdemes és szakképzett örmény származású tanárjelölt nyerhessen kinevezést.

Esetleg idővel még a kolozsvári egyetemhez is egy érdemes armenista szakembert, mint magántanárt nyerhetnénk az örmény nyelvészet számára. Ennek kapcsán jut eszembe, hogy Lukács Béla, volt keresk. miniszter, a székesfővárosi keresk. akadémiánál a keleti kereskedelemnek hazánkra nézve oly fontos érdekeiből kifolyólag, a keresk. ügynökökül jelentkező hazai örmény ifjaink számára — tekintve, hogy Keleten az örmény nyelv nemzetközi üzleti nyelv — örmény tanfolyamot nyitni szándékozott. Nem különben bejárta a magyar sajtót még az a ránk nézve örvendetes hír is, hogy a fővárosban emelendő legújabb templom a mechitharisták vezetésére fog bízni.

Az örmény tanfolyam mibenléte előttem ismeretlen, de az örmény szerzetesek Budapesten való letelepedését vagy a Lázárista-atyák meghívásával tévesztette össze a

sajtó, a mennyiben Szent-Lázár szigetén van a velencei mechitháristák szerzháza, vagy aztán az egész terv ismeretlen okokból elejtett.

Pedig az egyetemes kath. egyháznak a közel Keleten és e hazában is élő örmény szertartású hivei nagy hálával fogadnák, ha az ország szívében annyi sok más szerzet mellett a Balkán-félszigettel és így a Kelettel is szorosabb kapcsolatban álló tudós mechitháristák kongregációja, valamint Bécsben, ugy Budapesten is képvisellel birhatna. Annyival is kevésbé kicsinylendő ez a körülmény, mert ha Budapestet Kelettel szemben kereskedelmi és forgalmi emporiummá szándékozunk tenni, akkor a Keletről fővárosunkba terelendő nemzetközi idegen forgalom emelésére a mechitháristákban egy fontos tényezőt nyerhetnénk; — hiszen Bécsben alig fordul meg talán egy idegen örmény utazó vagy kereskedő, ki a mechitháristák zárdájában tanácsért be ne kopogtatna.

De más különben is a széles látkörű és egytől-egyig tudományosan képzett s minden keleti nyelvet beszélő örmény misszionáriusok a Budapesten tartozkodó vagy átutazó keleti vendégeinknek hazánkban hasznos tolmácsai és kalauzai lehetnének, — reánk és a magyar irodalomra nézve pedig a keleti tudományosság és költészet legilletékesebb ismertetői-, átültetői- és művelőivé válnának.

Ezáltal egyrészt egy különleges egyházi és irodalmi központ támadna az ország szívében is, honnan a mi lankadó erőink is koronként szellemi táplálékot és erkölcsi támogatást kapna, — másrészt a Kelet és Nyugat között itt hazánkban egy kapcsolatot képezne s míg egyfelől a katholizizmus egyik pittoreszk és a keleti egyházhoz leginkább közeledő megnyilatkozása jutna ezáltal képviselőhöz, másfelől schizmatikus hitfeleink megközelíthetése egy bennünk is bizalmat keltő tekintélyes és tudós pápi testületet birnánk, mely mint egy félig-meddig keleties intézmény által egész Keletre is némi vonzerőt volnánk képesek gyakorolni.

Az ezredéves kiállításon való részvételünk ötletéből*) összes műkincseinket, régiségeinket és különleges tárgya-

*) Sajnos, hogy bár az örmény konyha be nem lesz mutatva.

inkat össze kellene gyűjtenünk, nemkülönben a nép ajkán még élő mesék, mondák, legendák, babonák, közmondások, népdalok, énekek, költemények, népies eredeti örmény szövegek és egyéb nyelvkinészek felkutatandók és össze irandók lennének, hogy legalább a mi még megmenthető, ez alkalomból összegyűjtve a jelenlegi sz.-ujvári városi régiséggyűjtemény kiegészítéséül, a majd később létesítendő örmény ethnográfiai múzeumban az utókor számára kollektive állandóan közszemlére kiállithassuk.

Igaz, hogy az eddig hajótörést szenvedett igen tiszteletreméltó, de kishitűleg hamar elejtett örmény irányú mozgalmak balsikerei elkedvetlenedést és rezignációt vontak maguk után, de az utolsó évtizedekben már végre öntudatra ébredő örmény társadalom a sok mulasztás után megint tömörülni kezdett. Eleinte örmény jótékony intézetek alapításával vagyonos és családtalan illetőleg gyermektelen hitfeleiknek alkalmat nyújtott örmény czélokra akár életükben, akár végrendeletileg áldozatokat hozni és így örmény érdekeinket szívükön viselő tehetős örmény polgárok szorgalmának gyümölcsét az összes örménység, mint népfaj közös hasznélvezetére az idők végeig megőrizni.

Vajha minél többen szaporitanák azon Maecenásaink számát, kik ma már két árvaházat felállítva, az örmény árvákat mintegy gyermekeiké fogadták.

Legújabbán pedig a millenium alkalmából és annak emlékére felállítandó Verzar-szobor által, mintegy újabb és talán az eddigieknél czéltudatosabb és kitartóbb impulzust nyert az örmény püspökség kérdésének is aktuálissá tétele.

Ezen nemes törekvések is mind megannyi fellebbezések egyes egyénektől a közel húszszaznyi hazai örménység, mint népfaj közös érdeklődéséhez, majdan lelkesedéséhez és így minél messzebb menő áldozatkészségéhez.

A mostani közöny csak látszólagos, minden egyes örmény lelke mélyén ott él a csira, mely csupán kedvező alkalomra vár, hogy egy lelkes szózat melegsége által megtermékenyítve a talán már veszendőnek tartott

És ha kiki legjobb tehetségéhez mérten s szívének leghazafiasabb és legszentebb sugallata szerint csak egy lépéssel is előbbre visz közös célunkhoz, egyszer csak észrevétlen előttünk fog állani az, a mit most még, mint nehezen elérhető alig is reménylünk, t. i. a magyar-örményiség teljesen kifejlett néprajzi egysége s ezzel a hazai örmény népfaj anyagi és szellemi gyarapodásának, felvirágzásának és faji fenállásának el nem tagadható élő bizonyítéka.

Ti pedig, örmény honleányok! életünk annyi erényekkel tündöklő szebbik felei, szítsátok előre is hön szerető sziveitekben a nemes lelkesítésnek azt a szikráját, a melylyel, ha kell — a Verzár-szoborra ma-holnap megindítandó adakozásnál — az egész örménységet hazafias lángba borithassátok.

Merza Gyula.

A magyar-örmény nemes családok czímerlevelei.

Közzéteszi: dr. **Temesváry János.**

XXIII.

Szarukán család.

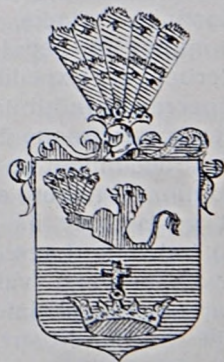
E magyar-örmény nemes család czímerverszerzői Szarukán Dávid, János, Márton és Lukács, szamosújvári örmény kereskedők voltak, kiket Mária Terézia királynő Laxenburgban 1760. június 24-én kelt czímerlevelével részint a hazai áru — épügy, mint marhakereskedelem előmozdítása körül kifejtett érdemeik megjutalmazására, részint az épen akkor dúló hétéves háború költségeinek fedezésére a hadi kincstárnak önkényt felajánlott nagyobb pénzsegélyük hálás elismerésül nemesi rangra emelt. A dicső királynő ez alkalommal a négy czímerverszerzőn kívül a fejedelmi kegy részeseivé tette vezettek összes hozzátartozóit is, u. m. Szarukán Dávid hitvesét, Zachariás Máriát, László, Kristóf és János fiait, Anna, Mánuság, Chászcháthun,¹⁾ Teréz és Czezil leá-

¹⁾ Ezen örmény női keresztnévet már fentebb tárgyaltuk.

nyait; Szarukán János nejét, Zárogeviés Gertrudot és Anna leányát; Szarukán Márton nejét, Lukács Máriát, Gergely és Jakab fiait, Mária, Anna, Kata és Teréz leányait; Szarukán Lukács feleségét, Jakabfy Annát, Antal Miklós és Kajetán fiait, Czeczil leányát s mindnégy czímerszerző valamennyi mindkét nembeli törvényes ivadékát. Az erre vonatkozó czímerlevél szövege így hangzik:

Mos Maria Theresia etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod cum perspectum Nobis esset Liberalitate et Munitentia, quam Principes ornandis impendunt subditis, non iucundam modo, sed perpetuam quoque reddi Imperii memoriam; ideo cum ad nonnullorum fidelium Nostrorum demissam Nobis propterea factam commendationem, tum vero attentis et consideratis fidelitate, fidelibusque servitiis Davidis, Joannis, Martini et Lucae Szarukán, Civium et Quaestorum oppidi Nostri in Transylvania Armenopolitani, quae iidem Nobis, Augustaeque Domui Nostrae cum alias pro temporum et occasionum exigentia, tum vero mercaturam quaestumque pecuarium cum emolumento vectigalium Nostrorum exercendo, signanter autem in modernis belli, quod gerimus, circumstantiis ad aerarii Nostri rationes certam aeris parati summam offerendo et praestando exhibuisse ac impendisse perhibentur, qualia ipsos et deinceps, imo maiora quoque exhibituros et impensuros esse benigne confidimus, eosdem Davidem, et coniugem eius, Mariam Zachariás, filiosque Ladislaum cum huius consorte Mánuság Csomák et filio Davide, Christophorum et Ioannem, ac filias Annam, Theodori Lázár Consortem, Mánuság, Ioannis András relictam viduam, Csischátun, Theresiam et Ceciliam; item Ioannem et coniugem eius Gertrudem Zarogevics, filiamque Annam; nec non Martinum et coniugem eius Mariam Lukács filiosque Gregorium et Iacobum, et filias Mariam, Christophori Karácson coniugem, Annam, Catharinam et Theresiam; Lucam denique Szarukán et eius coniugem, Annam Jakabfy, filiosque Antonium, Nicolaum et Caietanum, ac filiam Ceciliam, iam natos et in posterum Divina benedictione e legitimo thoro nascituros

liberos, eorumque haeredes et posteros utriusque sexus universos de supremæ potestatis Nostræ regiae et principalis plenitudine, gratiaque speciali e statu et conditione ignobili clementer eximendo in coetum et numerum verorum ac indubitatorum antelati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum haereditariarum nobilium duximus annumerandos, cooptandos et adscribendos annuentes, et ex certa scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus omnibus iis Gratiis, Honoribus, Privilegiis, Praerogativis, Immunitatibusque, quibus caeteri veri et indubitati dicti Principatus Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, uti, frui et gaudere possint, ac valeant, Haeredesque et posteri eorum utriusque sexus universi valeant atque possint. In cuius quidem Nostræ erga eosdem Davidem, Ioannem, Martinum et Lucam Szarukán, praefatosque eorum declaratae Benignitatis signum, veraeque et perfectæ Nobilitatis testimonium haec Arma, seu nobilitatis insignia: Scutum videlicet militare erectum transverse sectum, superiore sui parte argenteum emergente Leone rubro, qui pedum anteriorum falculis prehensam caudam pavonis complicitam sustentat, decoratum; inferiorem coeruleam partem ornat crux aurea per coronam Regiam auro pariter et gemmis conspicuam transmissa. Scuto superincumbit Galea tornearia clathrata, seu aperta, situ pro more ad dextram obliquo Nobilibus propria Regio Diademate caudam pavonis scutariae similem proferente redimita; Laciniis seu phaleris hinc argenteis et coccineis, illinc vero

Szarukán es. cimere.

aureis et coeruleis a summitate galeae ad utrumque scuti latus semet diffundentibus, illudque ipsum decenter ac venuste exornantibus; prout haec omnia in capite, seu principio praesentium Litterarum Nostrarum docta manu et arte pictoris genuinisque suis coloribus adumbrata et expressa lucidius ob oculos intuentium posita cernuntur, iisdem Davidi, Ioanni, Martino et Lucae Szarukán, praefatisque eorum gratiose danda duximus et concedenda, decernentes et ex certa scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem Arma, seu Nobilitatis insignia more aliorum verorum et indubitatorum memorati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium sub iisdem iuribus, privilegiis, praerogativis immunitatibusque, quibus caeteri veri et indubitati praefati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, ubique in Proeliis, Certaminibus, Pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, Duellis, Monomachiis, ac aliis quibusvis exercitiis militaribus et nobilitaribus, nec non Sigillis, Velis, Cortinis, Aulaeis, Annulis, Vexillis, Clypeis, Tentoriis, Domibus et Sepulchris, generaliter vero in quarumlibet Rerum et Expeditionum generibus sub merae, verae, sincerae et indubitatae Nobilitatis titulo, quo eos ab omnibus cuiuscunque Status, Conditionis, Honoris, Dignitatis et Praeeminentiae hominibus insignitos et ornatos dici, nominari, haberi ac reputari volumus mandamusque ferre et gestare, ac iis in aevum uti, frui et gaudere possint ac valeant, haeresesque et posterii eorundem utriusque sexus universi valeant atque possint; imo nobilitamus, damus et conferimus harum Nostrarum maioris et authentici Sigilli Nostri impendentis munimine roboratarum vigore et testimonio Litterarum mediante. Datum in castro Nostro Laxenburg, die vigesima quarta mensis Iunii,

anno Domini Millesimo Septingentesimo Sexagesimo,
Regnorum vero Nostrorum vigesimo.

Maria Theresia m. pr. Gabriel Comes de Bethlen m. pr.
Adalbertus Somlyai m. pr.¹⁾

A nemes Szarukán család czímere tehát a következő: A vágott pajzs felső ezüst mezejében a vágóvonalból kinövő jobb vörös oroslán természetes színű pávafarkot tart; az alsó kék mezőben pedig arany levélkorona közepére tűzött arany kereszt tündöklök. Sisakdísz: a címerképpel azonos, arany koronán nyugvó pávafark. Foszladékok: jobbról vörös-ezüst, balról kék-arany.²⁾

Szentpéteri család.

E magyar-örmény nemes család czímerszerzője Szentpéteri Kristóf, erzsébetvárosi örmény kereskedő volt, kit Mária Terézia királynő Bécsben 1760. október 7-én kelt címerlevelével részint a hazai kereskedelem előmozdítása körül szerzett érdemeinek megjutalmazására, részint az épen akkor duló hétéves háboru költségeinek fedezésére a hadi kincstárnak nemeslelkűen felajánlott pénzsegélye hálás elismerésül összes hozzátartozóival u. m. hitestársával, Kopasz Sárával, János, Antal, Péter, Szálvátor, Domonkos és István fiaival, Anna és Kata leányaival, nem különben valamennyi mindkét nembeli törvényes utódjaival együtt a hazai nemesek díszes sorába iktatott. E címerlevél így hangzik:

Nos Maria Theresia etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod cum Munificentiae fructus ita praesenti aetati sua se commendent dulcitudine, ut ad Posterorum quoque delectandam memoriam iucunda quadam vi praediti esse dignoscantur, ideo cum ad nonnullorum Fidelium Nostro-

¹⁾ Az országos levéltárban levő eredeti fogalmazványból.

²⁾ Nagy I. i. m. X. köt. 495. l., Siebmacher I. i. m. IV. köt. 617 l szintén közlik e címernek leírását; mindketten azonban pávafark helyett csak öt pávatollról beszélnek; utóbbi ezen felül még a foszladékok színét (vörös-ezüst, kék-ezüst) is tévesen adja.

rum demissam commendationem Nostrae propterea factam Maiestati, tum vero attentis et consideratis fidelitate et fidelibus servitiis Christophori Szentpéteri, Civis et Quaestoris Oppidi Nostri in Transylvania Elisabethopolitani, quae idem Nobis, Augustaeque Domui Nostrae cum alias pro temporum, et occasionum varietate, tum vero negotiationi cum emolumento vectigalium Nostrorum insistendo, et signanter quidem in moderni Belli circumstantiis ad Aerarium Nostrum certam pecuniae summam offerendo et praestando exhibuisse et impendisse perhibetur, Eundem Christophorum Szentpéteri Coniugemque eius Saram Kopasz et filios Ioannem et eius coniugem Apolloniam Csiki, filiosque Christophorum, Davidem et Petrum, ac filias Mariam, et Annam, ex priore sua consorte Eva Csiki; Antonium, Coniugemque eius Annam Issekutz, et filiam Saram; Petrum, eiusque Coniugem, Veronicam Márton; Salvatorem, Dominicum, Stephanum, ac Filias Annam et Catharinam, iam natos et in posterum Divina Benedictione e legitimo thoro nascituros, Haeresesque et posteros eorundem utriusque sexus universos, de supremæ Potestatis Nostrae Regiæ et Principalis plenitudine, Gratiæque speciali e statu et conditione ignobili clementer eximendo, in Coetum et Numerum verorum ac indubitatorum antelati Principatus Nostri Transylvaniæ, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariæ, aliorumque Regnorum, Ditionum et Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium duximus annumerandos, cooptandos et adscribendos, annuentes et ex certa Scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus omnibus iis Gratiis, Honoribus, Privilegiis, Praerogativis, Immunitatibusque, quibus caeteri, veri et indubitati dicti Principatus Nostri Transylvaniæ, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariæ, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles Natura, Iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, uti, frui et gaudere possint, ac valeant, Haeresesque et Posteris eorundem utriusque sexus universi

valeant atque possint. In cuius quidem Nostrae erga eundem Christophorum Szentpéteri, praefatosque ipsius declaratae Benignitatis signum veraeque et perfectae Nobilitatis Testimonium haec Arma seu Nobilitatis Insignia : Scutum videlicet Militare erectum candidum seu coloris Argentei, in quo vir Militaris Hungarus rubro vestitu, aureis nodis et fibulis, nec non simili cingulo ornatus, et ad pedes flavis cothurnis indutus, a latere pendente fran:ea, Caput pileo rubro a tergo defluo, mardurina pelle reducto tectus, manuum sinistra latus fulciens et dextra duas claves indecussim positas sustinens, stare visitur; Scutum ipsum tegitur Galea tornearia clathrata, seu aperta, coronataque situ pro more ad dextram obliquo, Nobilibus propria Iugo

Szentpéteri cs. címere.

alarum aquilinarum nigro complicato, cuius meditullio Stella sexangula aurea cernitur inscripta, fastigiata; Lacinii seu Lemniscis ad dextram aureis et rubris, ad sinistram vero argenteis et pariter rubris, a summitate Galeae in scuti latera decore dependentibus, illaque pulcherrime ambientibus et exornantibus; prout haec omnia in capite seu principio praesentium Litterarum Nostrarum docta manu et arte pictoris genuinisque suis coloribus adumbrata et expressa, lucidius ob oculos intuentium posita cernuntur, Eidem Christophoro Szentpéteri, praefatisque eius Gratiose danda duximus, et conferenda, decernentes, et ex certa Scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem arma, seu Nobilitatis Insignia, more aliorum verorum et indubitatorum memorati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium sub iisdem Iuribus, Privilegiis, Praerogativis, Immunitatibusque, quibus caeteri, veri et indubitati praefati Principatus Nostri

Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles, Natura, Iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, ubique in Proeliis, Certaminibus, Pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, Duellis, Monomachiis, ac aliis quibusvis Exercitiis Militaribus et Nobilitaribus, nec non Sigillis, Velis, Cortinis, Aulaeis, Annulis, Vexillis, Clypeis, Tentoriis, Domibus et Sepulchris, generaliter vero quarumlibet Rerum et Expeditionum generibus sub merae, verae, sinceræ et indubitatae Nobilitatis titulo, quo eos ab omnibus cuiuscunque Status, Conditionis, Honoris, Dignitatis et Praeeminentiae Hominibus insignitos et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus, mandamusque ferre et gestare, ac iis in aevum uti, frui et gaudere possint ac valeant, Haeredesque et Posterī eorundem utriusque sexus universi valeant, atque possint; imo Nobilitamus, damus et conferimus harum Nostrarum maioris et authentici Sigilli Nostri impendentis munimine roboratarum vigore et testimonio Litterarum mediante. Datum in Civitate Nostra Vienna Austriae, Die Septima Mensis Octobris, Anno Domini Millesimo Septingentesimo Sexagesimo, Regnorum vero Nostrorum Vigesimo.

Maria Theresia m. pr. Gabriel Comes de Bethlen m. pr.
Franciscus Bándi m. pr.¹⁾

A nemes Szentpéteri család címere tehát a következő: az ezüst pajzsban vörös, arany zsinorral diszített mezbe öltözött, sárga csizmáju, prémkalpagos magyar vitéz, kinek baljáról kardja lóg alá, jobb kezében két keresztbe helyezett kulcsot tart, míg balját czipőjén nyugtatja. Sisakdísz: két egymásra helyezett és egy hatágu arany csillaggal megrakott, fekete sas-szárny. Foszladékok: jobbról vörös-arany, balról vörös ezüst.²⁾

¹⁾ Aradvármegye 1822. évi közgyűlési jegyzőkönyvének 1252. száma alatt őrzött másolatából.

²⁾ E címert, mely a menyei kulcsokat őrző Szent Péterre való vonatkozásánál fogva, szintén az u. n. beszélő címerek egyike, Nagy I. i. m. X. köt. 664. l. és Siebmacher I. i. m. IV. köt. 632. l. szintén közlik. Előbbi azonban téved, midőn a sisakdísz leírásánál kiterjesztett sas-szárnyakról regél.

A gyergyó-szent-miklósi Dalegylet estélye.

Azon reményben veszem kezembe a tollat az alábbiak megírására, hogy az »Armenia« nagyon tisztelt Szerkesztője lesz szíves helyet szorítani becses lapjában a Dalegylet iránt viseltető elismerő, méltányló soraimnak.

Az estély november hó 10-én tartatott meg.

A műsort Görgei éjszakája (Drámai jelenet a szabadságharcz idejéből I felvonásban, Görögtűzfénnyel világítva) nyitotta meg. A közreműködők egyes játéka tetszett a közönségnek. Kalocsay Ferencz, Görgei Arthurt, Török Jenő pedig Szabados inasát jól személyesítették. Strasszer József (egy öreg koldus) szerepét kitünően alakította. Játéka a közönségre nagy hatást gyakorolt, különösen, midőn az aranynyal telt erszényt, melyet oly kitörő örömmel szorongatott kezében, míg nem tudta, hogy a ki ezt neki nyújtá, az senki más mint — Görgei, — visszadobja ennek lábához e szavakkal: »Nem kell nemzetem vérének ára!«

Ezután a Dalegylet énekelt: »Borús az ég határa« Rieger Gy.-tól. Ez ének is megnyerte a közönség tetszését. (Az egylet tagjainak mellét jelvényük: kék szalagon függő ezüst lant díszítette).

»Ki nem tud ferblizni.« Humoros gúnydal Serly L.-tól. Zene-kíséret mellett énekelt: Kritsa Kázmér, nagy derűtséget kelteve, nemcsak énekével, melyet ismételnie kellett, hanem alakjával is; Mokány Bercezi-féle kosztümöt viselt.

»Születésem napján.« Nyizsnyai G.-tól csinos összhanggal énekelt a Dalegylet.

Balázs András, Arany János »Tetemre hívás« című költeményét szavalta el — hatásosan.

A »Kurucz bordal«-t Káldy Gy.-tól többször megújrázta a közönség; különösen felvillanyozó s derűtséget keltő hatást tett a korcsmáros szerepében Kritsa Kázmér kitünő bassus hangjával.

Ezt követte egy Vonós hármas, melyet Kritsa Péter és két leánya: Leontin és Lencsike, — kik odaadással, szabatosan kezelik a hegedűt — játszottak. Felette érdekes volt a Kritsa Lencsike játéka, ki a vezérhangot (első hegedű) egész otthonossággal játszotta, nem jövén zavarba a nehezebb futamoknál is, daczára tiz éves korának.

Az estély műsorát a »Lassan, halkan« induló fejezte be Kritsa P.-tól, a Dalegylet által előadva.

Ez estélyen az intelligens közönség igen csekély számmal volt képviselve s így a jövedelem is, mely felerészben a »Szegény tanulókat segélyező egyesület« javára volt szánva, csekélynek mondható.

Nem tudni, hogy a közönség miért tanúsít oly közönyt a Dalegylet irányában, talán csak nem azért, mert tagjainak nagyobb

része iparosokból alakult? Nem esodálnók, ha e közöny a közönség részéről deprimálólág hatna a közreműködőkre, annyiival inkább, mivel a tisztelt közönség más estélyeken nagy számmal szokott megjelenni.

Együttal felemlítjük azt is, hogy a Dalegylet lelkes tagjai karnagyuknak névnapja alkalmából 1893-ban karnagyi pálczát nyujtottak át, díszes tokban. A pálcza két vége elefánt-csont, gyöngyház-csillagokkal ékítve, közepe ébenfa, melyen ezüst-szalag kigyózik e felirattal: »A gyergyó-szt-miklósi Dalegylet, Kritsa Péter karnagyának.« 1894-ben egy dohány- és szivartartó kis zenélő szekrényvel lepték meg. Ennek nyitott könyv alakú elefántcsont fedelén a fennebb idézett szavak olvashatók és »Isten áld meg a magyart« kezdetű dalnak hangjegye van nyomva, keresztbe fektetve egy karnagyi pálcza, 1895-ben egy díszes fénykép albummal kedveskedett karnagyának a Dalegylet.

— a.

Kisebb közlemények.

A budapesti örmény hitközség megalakítására nézve igen fontos és figyelemreméltó előzményt képez a magyar székvárosban közelebbről szervezett görög katolikus egyházközség s annak a bíboros hercegprimáshoz küldöttségileg benyujtott kérelme. A hercegprimás érseki tartományához tartozó budapesti gör. kath. hitközség ugyanis egy háromtagú deputációt küldött ki, a mely a primás előtt megjelenvén, azon kérelmet terjesztette elő: kegyeskedjék odahatni, miszerint Budapest székesfőváros patronátusa (vagyis kegyúri joga, valamint az ezen jogosultsággal járó kegyurasági terhek hordozása,) mely jelenleg a latin szertartású róm. kath. egyházakra nézve senáll, jövőre a gör. kath. egyházra is kiterjesztessék. Mint a lapok írják, a hercegprimás a küldöttséget igen szívesen fogadta, s megígérte nekik, hogy kérésüket pártolni fogja. — Ez az egyszerű tényállítás! Ennek kapcsán már most nem mulaszthatjuk el a magunk részéről emlékeztetbe hozni azon közleményeket, melyeket még pár év előtt a fővárosi magyar lapok hasábjain, (de különösen a »Magyar Állam«-ban) olvashattunk arra vonatkozólag, hogy az új budapest-erzsébetvárosi templom felépítése következtében nélkülözhető régi templom, a mely az úgynevezett »szegényháztéren« áll, adassék át a fővárosban újrolag alakulandó örmény katolikus egyházközség részére, hogy egy részt ezáltal a hazai örménység hazafisága némi közelismerésben részesíttessék, de másrészt a keleti örmény fajrokonok idevonzása által is a magyar főváros idegen forgalma is emeltessék. (Azóta Franciaországban tényleg megtörtént, hogy egy vitás templomot átengedtek az örmények

részére). Mi annak idején a magyar lapok szóbanlevő közleményeit folyóiratunkban nagyrészt reprodukáltuk, azon indokolt reményben, hogy az eszmét olvasóink körében elterjesztve, talán sikerül azt a megvalósulás felé terelnünk. Sajnos, hogy e részbeni közleményeink célát nem érhettek, sőt azt sem eredményezték, hogy a szép terv kivitele érdekében az erdélyrészi örmény kolóniák részéről kezdeményező lépések történtek volna, — habár másrészről örvendetesen jutott értésünkre, hogy egy vagyonos örmény úri asszony hajlandónak nyilatkozott az eszme keresztülvitelét anyagi áldozattal is előmozdítani. Végre is azonban az egész mozgalom elaludt, és a mit így magunk elmulasztottunk, — a fővárosi hitközség megalakítását, — csakhamar serény tevékenységgel létrehozták a görög katolikusok; s ime már egy tekintélyes küldöttséggel járulnak a primás elé, a ki bizonyára elég befolyással fog birni arra nézve, (s a keleti egyházak iránti előzékenységénél fogva elég ügyszeretettel is,) hogy Budapesten kérelmüket sikerre juttassa, — talán éppen azon régi erzsébetvárosi templom átengedése s megfelelő lelkeszési dotáció kieszközlése mellett, melyet nekünk örmény katolikusoknak megnyerhetni csak egy ívnyi kérelemre és annak küldöttségi átadására lett volna szükségünk! Így azonban semmit sem fogunk megkísérteni, ha eddigi közönyösségünkől ki nem bontakozunk, — s ha meg nem gondoljuk azt, hogy egy fővárosi örmény katolikus plebániára nem csupán azon okból volna szükségünk, hogy budapesti örmény hazánkfiak, az örmény népcsalád fajrokonai kötelekéből ki ne lépjenek s hogy a fővárossal élénk kereskedelmi összeköttetésben álló erdélyrészi örmény polgártársaink ott is megtalálják a saját szertartások szerinti katolikus templomot, — hanem igen szükséges lenne azon magasabb szempontból is, hogy a keleti népekkel mind sürűbbé váló érintkezésnél fogva a hazánkba érkező idegen örményeket is a katholicizmus felé tereljük. De sőt az örmény püspökség helyreállítása is meg lenne könnyebbítve, ha a már létező plebániák száma ily úton egygyel növekednék, — a melynek körében legtekintélyesebb honfitársaink, (köztük miniszterek, orsz. képviselők, s más magasabb társadalmi vagy hivatali állással bíró egyének) foglalnának helyet; a mint ezt több országos név felsorolásával is igazolhatnók!! Mellékesen kiemelhetnők itt azon körülményt is, hogy a közeledő millenáris ünnepélyek szemponjából kívánatos lenne, hogy az országnak oly hazafias elemeit képező örménység is (a többi népfajokkal együtt) saját ritusa szerint ünnepelhesse meg a nemzet ezeréves fennállásának világhírű emlékülennepét. Csak azon átiratra kell e tekintetben utalnunk, melyet a magyar kir. miniszterelnök a milleniumi bizottság elnökéhez közelebbiről intézett, a melyben őt arról értesítette, hogy május 10-én az összes templomokban ünnepélyes hálaadó Istentiszteletet fognak tartani. Mily örvendetes lenne, ha ezt a magyar fő- és székvárosban a hazai örmény katolikus egyház (talán számos

keletről érkezett örmény vendég jelenlétében) szintén megtehetné; habár egyelőre ideiglenes hajlékában is!

A székesfőváros, mint kegyúr. Több budapesti lapban lényegileg megegyező közlemény jelent meg a budapesti örmény egyház szervezése ügyében. Ezen közlemények egyikét, mely egészen egybehangzik a fentebb körülményesebben kifejtett eszmével, a »Nemzet« közlése alapján a következőkben adjuk: Azon hírré vonatkozólag, hogy a budapesti görög katolikus hítközség megalakulván, az erzsébetvárosi ideiglenes plébániai templomot és a papilakot elkérni ohajtaná a fővárostól, az ujjonnan alakult görög katolikus hítközség részére, — Erdélyből a következőket írják: Bármennyire ohajtanádó, hogy az új görög katolikus hítközség — fővárosi patronatus mellett — a magyar metropolisban meghonosuljon, de tekintve, hogy a szóbanlevő ideiglenes templom átengedéséncz eszméje az örmény katolikus egyház hívei részéről lett előzőleg megpendítve, s hírlapi diskusszió tárgyává téve, — s tekintve, hogy az örmény katolikus egyházközség megalakulása Budapesten lényeges akadályba nem ütközhetik, — nem volna a görög katolikusok részéről ildomos dolog éppen a szóbanlevő templom átengedését sürgetni, s ennél fogva ők azt remélhetőleg nem is fogják forsszirozni. Másrészt a herczegprimás és a székesfővárosi irányadó körök szintén méltányosan tekintetbe veendik azon nem kicsinyelhető körülményt, hogy a magyarhoni örmény katolikus egyház, — mely püspöki székhének ohajtvá várt betöltését sem fogadta el az abszolút kormány kezéből, hogy hazafias álláspontja csorbát ne szenvedjen, hanem türelemmel bevárta, hogy az alkotmányos kormány visszaállíttassék, — annyival inkább megérdemelné a magyar főváros részéről, hogy érdekeit habár ily szerény támogatásban részesítse, mivel az örmény katolikus egyház az egyetlen Magyarországon, a mely mindeddig, ismeretlen okból, állami dotációban nem részesülhetett.

Mi újság az örmény világban?

Az örmény nemzet szabadsága szemcink láttára kezd kibontakozni a keleti események egymásra tolult tömkelegéből. A hazai és külföldi politikai hírlapok napról-napra regisztrálják, s alig győzik közleni a rohamosan előtérbe lépett és legfőbb világpolitikai kérdéssé fejlődött örmény ügy folyton változó jeleneit, s a Törökországból oly sűrűn érkező híreket. Egy magyar laptársunk (»Magyar Állam«) figyelemreméltó ismertetését adja az örményországi viszonyoknak, — a másik (»Budapesti Hírlap«) Örményországról szóló érdekes tárczaközleményét e szavakkal kezdi: »A világ közepe most — Arménia!...« Részünkről igen ohajtanók ugyan minél világosabb képét adni lapunkban is a folyamatban levő eseményeknek; azonban kénytelenek vagyunk a tér

szükéhez mérten kiszemelni tudósításainkat szem előtt tartva mégis az események egybefüggését. Folytatjuk tehát közleményeinket ott, hol a mult füzetünkben elhagytuk, — a szultán által aláírt reformok ismertetésével.

A reformok kibocsátása, császári iradá alakjában, (három heti forrongás után) megtörtént. A szentpétervári orosz lapok a szultán erre vonatkozó kéziratát, kivétel nélkül, megelégedéssel fogadták. A hivatalos lap konstatálja, hogy a három hatalom (angol, orosz, francia) együttes eljárása az örmények ügyében elérte célját és hogy az örmények el fogják érni azt, a mit a Törökország által tizenkét év előtt, vagyis 1878-ban aláírt berlini szerződésben javukra megállapítottak. — A »Times« konstantinápolyi levelezője jelenti, hogy Currie, angol nagykövet örmény részről azt az intést kapta, hogy az új török párt valószínűleg rá fog birni egy elvetemült örményt arra, hogy merényletet kövessen el a nagykövet élete ellen, hogy »megbecstelenítse az örmény nemzetet!« — A »Standard« jelenti, hogy több szofta tüntetni próbált Stambul utcáin a császári kézirattal elrendelt örmény reformok ellen, de a mikor megtudták, hogy a rendőrök éles töltevényeket kaptak, csakhamar elszéledtek.

A közsabadság biztosítékai. Azonkívül, hogy az ujjászerezett államszolgálatba, nemzetiségre való tekintet nélkül a szultán bármely alattvalója felvehető lesz, (tehát az örmények is), a legfelsőbb helyről elrendelt reformok további részletei a következőkben állanak: Az 1871. évi közigazgatási rendelet végrehajtása, az 1877. évi községi rendtartás (első-től-huszonhétig terjedő) szakaszainak alkalmazása, a legidősebb községi lakosokból álló tanácsnak teendő engedmények, a bíráknak adandó némely felhatalmazások, a perek gyorsabb elintézése céljából hat igazságügyi felügyelő kinevezése, minden alattvalónak — tekintet nélkül a nemzetiségre — a csendőrség és rendőrség állományába való felvétele, elegendő számú mezőőr tartása, az utóbbi időben közzétett fogházi szabályok alkalmazása, a vizsgálóbizottságnak szabályos működése a tartományi szakaszai alapján a kurdoknak nyári lakhelyeikről téli lakásaikba való vándorlásánál csendőrök és rendes csapatok általi kísérése, a surlódások elkerülése céljából a kurdok részére fegyver- és útlevelek életbeléptetése, a nomád kurdtörzsek letelepítése, kataszteri (földadósorozati) bizottságok felállítása a földbirtokok évi jövedelmeinek felbecslésére, az adóknak a községi előljárók vagy a lakosok által választott hivatalnok útján leendő beszédése, az ürü-tized és egyéb termény-dézmák bérbeadása (és pedig csak falunként és árlejtés útján), a robotmunkának csak közhasznú teljesítményekre és szolgálatokra való alkalmazása és annak kimondása, hogy az adózók szerszámai, munkaeszközei, marhái, tartozásaik fejében el nem adhatók.

A forrongó Kis-Ázsia. Sivász (Sebaste) és Ismid (Nikomédia) környékről, s egyéb vidékekről is nyugtalanságot jelentenek.

Sőt egy Londonban, október tizennegyedikén kelt távirat szerint már egész Kis-Ázsiában (tehát nemcsak a tulajdonképpeni örmény földön) általános forradalom tört ki a török uralom ellen. Közlebbi részletek azonban még hiányzanak.

Felirat a német császárhoz. Szófiában, október tizenharmadikán népgyűlés volt az elfogott örmények érdekében; a népgyűlés távirati úton feliratot intézett Vilmos, német császárhoz melyben arra kéri őt, hogy a szultánnál nagy befolyását, az örmény politikai foglyok érdekében latba vetni méltóztassék.

Nemzetközi béke-szövetség. A párisi »Temps« Lobanoff herceg, orosz kancellárnak és külügyminiszternek Berlinben tartózkodásáról cikkez és kifejti, miszerint ennek az utazásnak politikai jelentőségét abban látja, hogy megkísérlik Orosz- és Franciaország csatlakozását a hármasszövetséghez, — oly célból, hogy az örmény ügyben a hatalmak közös akciózt folytassanak Törökországgal szemben. A »Temps« az öt nagy hatalomnak ezen parallel akcióját így jellemzi: »Külön előrenyomulás; de együttes ütközés«....

Az örmény menekültek. A trapezunti francia konzul kérelmére a »Messagerie-társaságnak« egy hajója elindult oda, hogy a menekülőket fölvegye. A városban nagy pánik uralkodik. A »Times« jelentése szerint az osztrák-magyar, orosz és francia nagykövetek egy-egy hadihajót rendeltek Trapezuntba, az idegen alattvalók, illetve saját állampolgáraik védelmére. Egy Trapezuntban levő orosz hajón kétezer menekült van: kiknek épp úgy, mint sokaknak azok közül, kik még a városban tartózkodnak, az a kívánságuk, hogy Batumba, (orosz-földbe) szállítsák őket.

A nemzeti liga. Lázongó örmények címmel egy magyar folyóiratban, a »Politikai Heti Szemlé«-ben, Székely Samuel publicista a keleti örmény mozgalomról egy hosszabb cikket ír, melyben a következőket mondja: A konstantinápolyi előkelő örmények eddig is igen nagy privilegiumokat vitattak ki ázsiai honfitársaik számára, s ha az angol diplomácia nem tartja czélszerűnek, azaz önző érdekeinek megfelelőnek, hogy ezeket a különben békeszerető és iparkodó örményeket alattomos módon a porta uralma ellen fölláztassa, véleményünk szerint nemcsak hogy elmarad a mult napok szörnyű vérengzése, hanem a konstantinápolyi örmények, támaszkodva a külföldi diplomácia jóindulatu pártfogására, talán újabb előnyöket is tudtak volna kivívni Armenia javára! — Ismerem a londoni örmény-angol komité akcióját, melynek erceje mellett a román ligának tevékenysége, illetőleg leglázasabb korszakában kifejtett működése teljesen eltörpül. Tudjuk, hogy a forradalmi komité kiterjed Oroszországra, Perzsiára, és az egész Balkánra, hogy számos ügynöke propagálja a komité eszméit Párizsban és Athénben. S va-

valamint a román irredentizmusnak sem az az igazi célja, hogy autonómiát és reformokat biztosítson Erdélynek, hanem előkészítse Erdélynek Magyarországtól való elszakítását, épp úgy a nemzeti örmény komité sem küzd azért, hogy a szultántól reformokat kérjen Arménia számára, — hanem főcélja az, hogy kivívja »Arméniának függetlenségét a török fenhatóságtól, sőt később a perzsa és orosz uralomtól is!« . . .

Orosz-örmény invázió. A különféle vidékeken támadt zavarokról érkezett hírek közül egyik legtöbb hatásra számítható tudósítás az, mely szerint az orosz-török határon át örmény fölkelő csapatok törtek volna be az ázsiai Törökország területére, illetőleg az erzerumi vilajetbe; hogy ottani fajrokonakkal együtt a török uralom ellen lázadást szítsanak. Ez újabb körülmény azon megszokott jelenségek közé tartozik, a melyek minden ily alkalommal rendszeresen szoktak ismétlődni.

Görögország állásfoglalása. Sakir pasa, török követ Deljánisz görög miniszterelnököt megkereste, hogy a rendőrség az Athénbe menekült örmények közül néhányat tartóztasson le; mivel a menekültek közt olyanok is vannak, kik a konstantinápolyi eseményekben tényleges részt vettek. Deljánisz azzal válaszolt, hogy nem közönséges büntettekről, hanem politikai vétségéről van szó, s minekutána Görög- és Törökország között erre vonatkozólag egyezmény nem létezik, a követ ohajtásának sem tehet eleget. Sakir pasa azután anarkhistáknak kívánta tekinteni a menekülteket, s úgy tüntette fel a dolgot, mintha azoknak Athénben tartózkodása a görög államra nézve veszélyes lenne. A görög miniszterelnök utalt azonban arra, hogy nemcsak Athénben, hanem más európai fővárosokba is menekültek konstantinápolyi örmények, a kikről azonban seholy a legkisebb gyanús dolog sem derült ki; ennél fogva megmaradt a visszautasításnál. A görög lapok, a melyek napról-napra hasábszámba közlik az örmény kérdésre vonatkozó híreket, fenntartás nélkül helyeslik Deljánisz eljárását.

A reformok kezdete. Az örmény politikai foglyokkal zsufolásig megtelt börtönökben az egészségügyi viszonyok oly aggasztók, hogy Nasin pasa rendőrminiszter orvosi bizottságot küldött ki azon utasítással, hogy napról-napra desinficiálja a fogházakat, s minden foglyot, a ki rosszul érzi magát, a börtön kórházban szállítson. Minthogy azonban az utóbbiak zsufolva vannak, most a katonai kórházakat vesszük igénybe. Ezen visszas egészségügyi állapot annál nagyobb aggodalmat keltett, mivelhogy pár héttel ezelőtt néhány koleraeset adta elő magát, most pedig néhány tifusz-betegedés történt, melyek kivált az örmények által lakott városrészekben fordultak elő.

A patriarkha magatartása. Török részről — mint a »Politiche Correspondenz« írja — azon véleményben vannak, hogy a konstantinápolyi eseményekért első sorban Izmirlián örmény patriarkhát, (a ki a nemegyesült örmény egyház főpapja) kell felelőssé tenni. Kormánykörökben sokszor kifejezték abbéli meggyőződésüket, hogy a patriarkhának mielőbb el kell hagyni állását. Örmény oldalról ellenben azt bizonyítják, hogy Izmirliánnak semmi köze ezekhez a sajnálatos kihágásokhoz, sőt inkább még az utolsó pillanatban is odahatott, hogy az örmények akciójukkal ne lépjek túl a békés tüntetés határait. De a patriarkha törekvései a túlzó elemeknél sikert nem érhettek el.

A keleti viszonyok felől a »Magyar Állam,« egyebek közt így nyilatkozik: A zsiában körülbelül öt és félmillió örmény él; tehát több a görögök összes létszámánál, a mely három millió. Az örmények egy része megszokta az orosz uralmat, s különben is hajlithatóbb elem, mint a görög, mivel már csak azért sem áll szóba az orosz, mivelhogy ő is aspirál Stambulra, s történelmi joga van megújítani a bizánci császárságot az aegai tenger két partján. De erről hallani sem akar Oroszország. Angliának semmi köze hozzá. Milyen jogczimen okkupálná Konstantinápolyt, s ugyan meddig bírná megtartani?!... Ausztria-Magyarország pedig most nemzetiségeivel és felekezeteivel veszekszik, — Franciaország az Oroszország céljait segíti elő, — a németnek meg, Bismarck kijelentése szerint »Hekuba a keleti kérdés« és — Konstantinápoly.

A jövő kilátásai. A »Nemzet« egyik irányczikkében azon nézetnek ad kifejezést, hogy Salisbury lord többször tanúságot tett arról, hogy Törökország helyesen fölfogott érdekeinek önzetlen barátja és a porta igen helytelenül cselekedett, hogy az ő tanácsaival szemben hónapokon át engedett olyan befolyásoknak, a melyek Törökország iránt notoriusan ellenséges oldalról jöttek. Éppen azért, mert ilyen befolyásokkal kellett küzdenie az örmény reformok kivívása Salisburynak fényes diplomáciai győzelmét képezi; a mit annál nagyobb örömmel üdvözölhetünk: mert hiszen köz tudomású, hogy a középeurópai hatalmak hathatósan támogatták Konstantinápolyban Angolország energikus akcióját. Bizonyára jelentékeny része van a nehéz kérdés ilyen illetlen kedvező megoldásában Kiamil pasának, az új nagyvezérnek, a kinek működéséhez már kinevezésekor nagy várakozások fűződtek. Most még csak az kívánatos — írja az említett lap — hogy a reformok végrehajtása haladékok ne szenvedjen, s a szultánnak és portának sikerüljön azoknak életbeléptetése, minden komolyabb nehézség nélkül. A hangulat fölöttébb izgatott Törökországban, a szenvedélyek könnyen lángra lobbanhatnak; rendkívüli mértékben sajnálatos volna pedig, ha mesterséges izgatás valamelyes tapin-

tatlanság folytán Törökországra nézve vészthozó események következnének be.

Az új korszak. Az örmény lakosság részben legalább gyanakvással fogadja a szultán reform-rendeletét; mivel attól tartanak, hogy tekintettel a török nép hangulatára, az ígért reformok a szultán minden jóakarata daczára sem lesznek keresztülvihetőek, legkivált a messzebb fekvő vidékeken. A mi a törököket illeti, azok meglehetősen tartozkodással fogadták az újítások hírét, az ó-törökök azonban határozottan elégtelennek. A mohamedán templomok (mecsetek) egyikén, éjnek idejében új falragaszokat tűztek ki, melyek igen izgatott, sőt fenyegető hangon tárgyalják a kilátásba helyezett újításokat. A tözsdne az »iráde« híre nem tett jó hatást, az árfolyamok folyton hanyatlanak, az üzlet pang. Az izgatott napok páni félelme folytán több czég csődöt is mondott és általában konstátálják, hogy a legutóbbi események a török kereskedővilágra nagyobb viszontagságokat hoztak, mint a mult évi nagy földrengés. A császári kéziratot valamennyi mecsetben, keresztény templomban, és izraelita imaházban (zsinagógában) nyilvánosan felolvasták; mire nézve a görög kel. pátriarkha, valamint az örmény katolikus pátriarkha és a zsidó főrabbi készséggel megígérték, hogy az alsó papságnak a kellő utasításokat megadják. Ezenkívül már az örmény templomokban (melyekből az oda menekült nagy tömeg hazahuzodott) a szószékekről megnyugtató beszédek tartatnak. A hívőknek megmagyarázzák, hogy az örmény nemzetnek most már sok kívánsága teljesítve van! Az igaz, hogy nagy tanulságok és szomorú áldozatok után jutottak a mai jobb helyzethez.

Az örmény mozgalmak vezetői, a »Politische Correspondenz« állítása szerint, még nem voltak kikutathatók. Az orosz hatóságok azonban feltétlenül azon nézetben vannak, hogy a legutóbbi véres események értelmi szerzői a kezökben vannak; míg ellenben a zendülés többi vezetői allítólag Angliába és Görögországba menekültek. Azt azonban nem lehetett bebizonyítani, hogy egy magasabb örmény tisztviselőnek is része volna a mozgalomban, — de más oldalról biztosra veszik, hogy az előbbkelő örmény körök részéről is helyesléssel találkozott. Az egész örmény bizottság (mint az idézett forrás írja) — folytonos működésben van, — aktív tagjait majdnem kizárólag a középiparos osztályból és az alantibb néposztályból egészíti ki. — A bizottság rendelkezésére álló anyagi eszközök nem csak a gazdag örmények segélyösszegeiből és a külföldi adományokból állanak, hanem azokból a kisebb havi részletfizetésekből is, a melyeket a szegény örmény lakosság felsegállítására fizetnek. A forradalmi komitén kívül, melynek — valamint athéni közlönyének — neve: »Héncség« (»Harang«), még egy másik, mérsékeltebb irányzatú bizottság is működik; ennek neve: »Troság«, (»Zászló«). Az utóbbi időben még több különféle albizottság is alakult; ilyen például a »Rapuch«, (»Tűzokádó.«)

Az újítások végrehajtása előreláthatólag nem csekély nehézségekbe ütközik. A nagyvezér már Sakir pasa főkormányzóhoz átiratot intézett; melyhez az erzerumi, bitliszi, váni, mamureti, szivási, ül-áziri és diarbekiri vilajetekre vonatkozó reformtervezet mellékeltetett. A legközelebről érdekeltek három nagykövet pedig elhatározta, hogy fentartják maguknak azon jogot, hogy a hivatalukra alkalmatlan kormányzók ellen kifogást emelhessenek. Az orosz fővárosban, a padisáh elhatározása, kedvező hatást eredményezett s az orosz lapok az örményeknek azt ajánlják, hogy elégedjenek meg a nyert engedményekkel. A török tartományokból utólag is érkeztek hírek a zavargásokról; így Kerásun városából és Mudánia vidékéről is. Egy berlini lap szerint Lobanov orosz külügyministernek Vilmos német császárral volt közelebbi találkozása alkalmával az előbbi részéről azon nézet nyert kifejezést; miszerint sem a bolgár-macedoniai, sem az örményországi kérdésből háboru nem fejlődhetik ki!

Mohamedán összeesküvés. Az új-török pártnak párisi végrehajtó bizottsága, számos példányban egy körlevelet küldött szét, még pedig leginkább a szultán közvetlen környezetéhez tartozó főbb méltóságokhoz; mely körlevél aláírás nélkül adatott ki. Ebben a többi közt kijelentik, hogy a legutóbbi események alkalmával rendőrök és kémek szoftáknak öltözve, megtámadták az örményeket, gyilkosságokat és meszárlásokat követtek el csak azért, hogy elmondhassák, miszerint a szofták okozói a rendezvarásnak; s így »a Korán valódi tolmácsait« (a szoftákat) száműzzék! A proklamáció ezen fölhívással végződik: „Hú muzulmánok! Törjétek meg a hárem befolyását, mondjátok meg, hogy Mohamed próféta soha sem parancsolta azt, hogy az asszonyok és eunuchok (háremőrök) uralkodjanak. Itt az óra, hogy a bitorló a trónról elmozdittassék és a valódi khalifának, V. Murad khánnak felséges és elévülhetlen jogai visszaadassanak!» — A forrongás a törökök körében tagadhatlanul megvan. A titkos, (főképpen arab vallási) társulatok határozottan és nyíltan szítják a mostani fanatikus mozgalmat; a mely jelenleg egyesíti az új- és ó-török pártot, ama közös célra, hogy a muzulmán elem befolyását a török birodalomban együttesen biztosítsák.

Nyugtalanító hírek érkeztek a »Reutter-ügynökség«-hez (október huszontharmadiki kelettel) a Boszporús mellől, a melyek szerint Aleppó és Adana-tartományokban a szíriai, illetve örmény keresztény lakosság újabb vérengzésektől tart; míg a török részről érkezett jelentések szerint a híres Zeitun-bányakerület harcias örmény lakossága szintén lázadást tervez a török hatóságok ellen. Jellemző az ottomán birodalomban elharapozott általános forrongásra nézve azon Belgrádba érkezett hír is, miszerint egy albán törzs és a török katonaság közt szintén volt összeütközés; a mire az albánoknak, külön »autonomia« iránt támasztott követelése szolgáltatott okot. — Kis-Azsiában még Ismid

körül, továbbá: Diárbekirben, Akhissárban, Erzingiában és Marasban voltak zavargások.

Tudósítás Szmirnából. Az örmény lakosság körében nagy izgalmat okozott az, hogy a fővárosban elesett örmények lelki üdvéért a templomban gyászistenisztelet levén kitűzve, — oly időben, midőn már a közönség össze volt gyülekezve, s a lelkészek szintén jelen voltak, a főkormányzó segéde számos rendőrral megjelent a templomban és a püspöknek megtiltotta a gyászistenisztelet megtartását. E brutális tilalom természetesen nagy elke-
redést szült.

Különféle hírek. A trapezunti események egy szemtanúja — mint a »Nemzet« írja — részletes tudósításában azt állítja, hogy Trapezuntban hatszáz arméniait mészároltak le; ezzel szemben mindössze csak öt török esett el, világos jeléül annak, hogy az örmények fegyvertelenek voltak, s a támadás teljesen váratlanul történt. Kétezer nő és gyermek a jezsuiták kórházában keresett menedéket! Az osztrák-magyar konzul kétszáz nőt fogadott be. A tudósító jelenti, hogy a felkelés az egész környéken elterjedt. Az arméniai gyarmatokat felgyújtogatták, a lakosokat elégették vagy agyonlőtték. — Ennek kapcsán megemlítjük, hogy a marasi kerületben az örmények nyugtalankodnak és gyülekeznek, s Rodostóban (a száműzött Rákóczy fejedelem egykori lakhelyén) is voltak kisebbszerű összeütközések az örmények és mohamedánok közt. — Más forrásból ismét azt jelentik, hogy az európai hatalmak aggodva tekintik a porta nehéz helyzetét, s a nagykövetek a török kormányhoz intézett felhívásukban utaltak is már a fenyegető nagy veszélyekre, a melyeket a vérengzések ismétlődése maga után vonna.

Orosz-örmény mozgalom. A Kaukaszus-ba ujabban küldött orosz csapatoknak az a feladata, hogy megakadályozzák az oroszországi örmények átkelését a trapezunti, erzerumi vagy váni kerületekbe. Annak ellenére is azonban, hogy a nagy csapatösszpontosság folytán a határon való átkelés nem éppen könnyű, néhány örménynek mégis sikerült titokban átmenni a határon. Tifliszben nagy tevékenységet fejtenek ki az örmény bizottságok és — mint Odessából írják — az odavaló körökben, melyek a tiffisi örmény bizottságokkal érintkezésben állanak, — biztosnak tekintik, hogy az örmény vidékeken új események várhatók. Georgia fővárosából az örmény vidékekre kiküldött emissáriusok ugyanis mindenütt azt a hirt terjesztik, hogy a reformigéretnek teljesen illuzoriusok, mert a porta engedett ugyan most a kényszernek, de nincs komoly szándéka azokat meg is valósítani.

Törökország hanyatlása. A nagy török birodalom száz sebből is vérzik! Európai és ázsiai részéből minduntalan érkeznek a vész hírek, — vérengzést és pusztulást jelentvén török vagy örmény részről; a mint ily belháború alkalmával, a rettegés és megtorlás sugallatára, hétszeres hévvel szokott folyni a kölcsönös ül-

dőzés. A porta leghivatalosabb jelentései sem képesek tagadni, hogy a török birodalomban belső harcok dultak; s könnyű előre látni, hogy a mi most ott történik feltartóztatlanul, az már csakugyan a korhadtt ottomán uralom végének kezdete. A félhold kezd már teljesen elhomályosodni, — s birodalmának területi integritását — úgy látszik, — egész Enrópának legjobb akarata sem lenne képes fentartani. A forrongás kisázsiai részleteiről eddig közlött értesüléseket kiegészítik még azon újabb hírek is, melyeket a lapok Bitlisz-ből és a mus-i kerületből tettek közzé az ottani török-örmény zavargásokról.

Keresztényüldözés Baiburtban. Magánjelentések szerint, (melyek a »Reuter ügynökség«-hez érkeztek) Baiburtban — az Erzerum és Trápezunt közötti országút mellett — irtózatos barbarizmus folyt le az örmény keresztények ellen. Ötszáz fölfegyverzett mohamedán az örményeket megtámadta, a házakat, iskolákat és gazdasági épületeket felgyújtotta, a lángok közül menekülőkre rálöttek, több fiatalembert és nőt élve a máglyán elégették, többeket bántalmaztak és megcsönkítettak, falvakat kizsákmányoltak, sőt a templomokat sem kimélték meg. A holtak száma állítólag ötvennél több. A baiburti kormányzó (kihez a szerencsétlen lakosok, a zavarok kitörésekor segítségért fordultak), csak három csendőrt küldött ki; a kik különben is már későn érkeztek.

A legújabb amnesztia. A keleti kérdésben érdekelt három nagyhatalom és a porta között létrejött örmény reformtervezet határozataiban kimondatik az is, hogy a szultán által 1895. július huszonharmadikán kibocsátott kegyelmi ténny mindazokra az örményekre ki fog terjesztetni, kiket politikai vétségek miatt ítélték el, valamint a kiket ettől az időtől fogva letartóztattak; kivételnek természetesen azok, a kik közönséges büntetteket követtek el. Továbbá a Törökországból kiutasított vagy kivándorolt örmények, ha ottomán alattvalói minőségüket és magaviseletüket igazolják, visszatérhetnek hazájukba.

Az orosz-török határról. A csapatösszpontosítások — írja az »Egyetértés«, — melyeket most Oroszország az armeniai részek határai felé végrehajt, eléggé megértethetik, mily jó néven veszik Pétervárott azt az előkészítő munkát, melyet az angol politika az orosz tervek érdekében végez. Ezúttal is megismétlik talán a mesebeli osztozkodást az oroszlán és róka között, a mikor a rókának a közös zsákmányból semmi sem jutott, de megtoldva azzal, hogy a zsákmányszerzésben Angliáé lesz ugyan az orosz-lánrész, az osztozkodásban pedig a róka sorsára fog jutni. Oroszország ma abba a kényelmes helyzetbe jutott, hogy aránylag nyugodtan várhatja meg, míg a régi versenytársa által megrázott fáról a legizesebb gyümölcs (t. i. Armenia) az ölébe hull!...

A patriárkha öngazolása. Az osztrák-magyar, továbbá az angol és orosz nagykövetségek első tolmácsai (dragománjai) lépé-

seket tettek Matheosz Izmirlián örmény nemegyesült, patriárkhánál, mint az »örmény nemzetgyűlés« fejenél aziránt, hogy a patriarkha egész befolyását érvényesítse, miszerint az úgynevezett örmény komité szakadatlan izgatása megszüntetessék. Erre az előterjesztésre ismételte Izmirlián, hogy folyton arra törekedett, hogy hitsorsosait mérsékletre bírja. De befolyását jelentékenyen megbénították azzal, hogy ismert törekvéseit, az örmények jogos kívánságainak teljesítése érdekében semmibe sem vették. De most a helyzet, a szultán által kilátásba helyezett reformok folytán jelentékenyen megjavult és szavait ismét inkább meghallgatják. Szívesen követi tehát a vele közölt tanácsokat, a melyek megfelelnek a saját intenczióinak is. Habár nem ismeri az örmény bizottság« (comité) élén álló izgatókat, de minden lehető megtesz, hogy azok tevékenységét megbénítsa. Az örmények hálásak Ó Felsége iránt a reformokért, — valamint mindazon tényezők iránt, kik törekvésük által a szultánnak ezen elhatározását előmozdították és annak a reménynek ad kifejezést, hogy az elvben elfogadott reformokat keresztül is viszik. A patriarkha végül a hatalmak képviselőihez azt a kérelmet intézte, hogy a humanizmus nevében terjeszszék ki védelmüket a trapezunti és akhissari-örmény lakosokra is.

A békekongresszus terve. A Krakó-ban megjelenő »Czas« nevű lengyel lap római (vatikáni) tudósítója egy nagyfontosságú diplomáciai hírről teszen említést, — mely szerint ugyanis Németország a protestáns, és Oroszország a schizmatikus nagyhatalmasság, egy európai nemzetközi békekongresszust terveznek; a mely a Pápa Ó Szentségét fogja felkérni, hogy a béke-akció vezetését vállalja el. Fölösleges megjegyezni, hogy a szóbanlevő béketörekvések első sorban épp az örmény kérdésből keletkezett bonyodalmak és surlódások kiegyenlítésére irányulnak; s a Keleten megzavart egyensúlynak közmegnyugvásra leendő helyreállítását vették célba, — a minek elérésére csakugyan egyirányban sem található az európai hatalmak közegyetértése bölcsebb célra vezetőbb megoldási módozatot, mintha e nagyfontosságú béke-akció vezetését oly magas tekintélyvel és nagy erkölcsi súlylyal bíró tényezőre ruházzák, mint — a Szentatyá.

A porta és a fölkelők. A Kisázsiaiban legutóbb előfordult aggasztó események következtében, a fenyegetett pontokon csapatokat koncentráltak; s egyúttal elhatározták, hogy egy tartalékos korosztályt és azonkívül még néhány zászlóaljat behivnak. A kormány a külügyminisztert akarja a reformellenörző bizottság elnökévé kinevezni. Az utóbbi zavargások akadályozólag hatottak a kis-ázsiai reformok keresztülvitelére; a mennyiben a török kormány ezen cseményekre való utalással az elrendelt újítások életbeléptetését halogatja. Hivatalos török jelentések szerint az örmények a zeituni kerületben fellázadtak. A kormány elhatározta, hogy a katonaság egy részét mozgosítja azon hat vilajetben, a

hol az új rendnek életbe kell lépnie, — a pénzügy a azonban megnehezíti a csapatok mozgósítását.

Anarchia a közviszonyokban. Az örmény keleti patriarkhatushoz, a kizásziái eseményekről tudósítások nem küldhetők, mivel a postai közlekedés a távolabb fekvő egyházközségek és a patriarkhai hivatal, — mint egyházi főnökség között az abnormis viszonyok miatt már hónapok óta szünetel. Csak Marasz-ból értesítették a konstantinápolyi patriarkhát, távirati úton, az ottani örmény hitközségtől, az előfordult verekedések és a fenyegető veszélyek felől. Ezen értesítés következtében a patriarkha kért is kihallgatást Kiamil pasa nagyvezéstől, azonban az utóbbi nem fogadta őt. Izmirlián patriarkha azután az európai nagykövetekhez fordult, védelmet kérve a szorongatott örmény keresztények számára. A nagykövetektől azonban azt a választ kapta, hogy az intervenció jelenleg lehetetlen; minthogy az illető eseményekről saját értesüléseik nincsenek és a magas porta kizárólag az örményeket teszi felelőssé a kihágásokért. Megjegyezték azonban a nagykövetek, hogy a portát erre vonatkozólag több oldalról barátságosan figyelmeztették; azon tanácsot adván a kormánynak, hogy a mohamedán lakosságot csendesítse le és gátolja meg a további vérontást.

Hírek Anatóliából. Minthogy alapos aggodalmak támadtak Konstantinápoly hivatalos köreiből aziránt, hogy a Kis-Azsiában állomásozó úgynevezett »nizám«-zászlóaljok legénységének jelenlegi létszáma szükség esetében nem volna elégséges az örmény felkelők legyőzésére, a kormány elrendelte, hogy körülbelül mintegy huszezer emberrel szaporítja meg a jelenleg szolgálatban levő katonaaállományt. Az eddigi jelentések szerint a törökök vesztesége aránylag mindenütt csekélynek mondható az örmények veszteségéhez képest; a minnek főoka alkalmasint abban keresendő, hogy az utóbbiak fegyverek hiányában sok helyen védtelenül állanak. A »Daily News« stambuli jelentése szerint örmény földön, Bitlisz-ben, hatszáz örmény esett el, — de a missionáriusokat sikerült biztonságba helyezni. A török kormány azt követelte, hogy az angol és az amerikai követség szüntesse meg az adományok szétosztását a szerencsétlen sassuni örmény családok között.

Kárpátoktól — Ararátig nem oly nagy többé a távolság, hogy a politikai és katonai ügyek egymásra hatását kölcsönösen megérezni ne lennének kénytelenek. A Konstantinápoly előtt demonstráló orosz-magyar hadihajó részben magyar honfitársainkal van benépesítve és a mellett kézzelfogható, hogy a mostani helyzet veszélyessé vált egész Európára nézve. Részünkről vegyes érzelmekkel tekintünk a jövő elé: egyfelől ohajtjuk keleti örmény testvéreinket szabadságban látni, — másrészt aggódva féltjük magyar hazánkat a háború veszélyétől. Lelkünkben egybeolvad mindkét kötelességszerű érzelmek!

